

*Den trettende
fortellingen*

—

|

|

—

—

|

|

—

DIANE SETTERFIELD

*Den trettende
fortellingen*

OVERSATT FRA ENGELSK AV
HEGE HAMMER

GYLDENDAL

Originaltittel: *The Thirteenth Tale*

Copyright © Diane Setterfield 2006
Norsk utgave © Gyldendal Norsk Forlag AS 2007

Første gang utgitt av Orion Books, London 2006

Printed in Sweden

Trykk/innbinding: ScandBook AB, Falun 2007

Sats: Type-it AS, Trondheim 2007

Papir: Holmen Book Cream 80 g (1,8)

Boken er satt med 10,5/12 p. Sabon

Omslagsfoto: © Honi Werner

Omslagsdesign: Trond Fasting Egeland

Sitatene fra *Jane Eyre* av Charlotte Brontë
er hentet fra Ragnfrid Stokkes oversettelse,
De norske bokklubbene, Oslo 2000

Oversetter Hege Hammer er medlem av Norsk Oversetterforening

ISBN 978-82-05-36241-3

ISBN 978-82-525-6606-2 (Bokklubben)

ISBN 978-82-02-27212-8 (Cappelens Bokklubb)

*Til minne om
Ivy Dora og Fred Harold Morris
Corina Ethel og Ambrose Charles Setterfield*

—

|

|

—

—

|

|

—

Alle barn mytologiserer sin egen fødsel. Det er en universell egenskap. Ønsker du å bli kjent med noen? Til bunns? Be ham fortelle deg om da han ble født. Det du da vil få servert, er ikke sannheten; det er en fortelling. Og ingenting er mer avslørende enn en fortelling.

Fortellinger om forandring og fortvilelse, Vida Winter

—

|

|

—

—

|

|

—

Begynnelser

—

|

|

—

—

|

|

—

Brevet

Det var november. Selv om det ennå ikke var sent, var himmelen mørk da jeg svingte inn i Laundress Passage. Far var ferdig for dagen, hadde slått av lysene i butikken og lukket for vinduslemmene, men for at det ikke skulle være mørkt når jeg kom hjem, hadde han latt lyset over trappen opp til leiligheten stå på. Gjennom glassruten i døren kastet det et blekt lite rektangel på det våte fortauet, og det var først da jeg sto i det rektangelet og skulle til å vri nøkkelen om i låsen, at jeg så brevet. Enda et hvitt rektangel. Det lå på det femte trappetrinnet, der jeg ikke kunne unngå å legge merke til det.

Jeg lukket døren og la butikknøkkelen på det vanlige stedet bak Baileys *Advanced Principles of Geometry*. Stakkars Bailey. Ingen har vært interessert i den tykke, grå boken hans på tretti år. Noen ganger lurer jeg på hva han synes om rollen som vokter av nøklene til bokhandelen. Det var nok neppe den skjebnen han hadde i tankene for mesterverket han brukte tjue år på å skrive.

Et brev. Til meg. Det var litt av en begivenhet. Konvolutten, oppsvulmet av det tykke, sammenbrettede innholdet og med stive, rette hjørner, var adressert til meg med en håndskrift som måtte ha gitt postbudet en smule problemer. Selv om skriftstilen var gammeldags med sine sirlige versaler og snirklete kruseduller, var mitt første inntrykk at dette var skrevet av et barn. Bokstavene ga meg en fornemmelse av manglende øvelse. De ujevne strøkene forsvant enten gradvis ut i intet eller var risset hardt inn i papiret. Det var ingen flyt i det bokstaverte navnet mitt. Hver bokstav var blitt

utformet separat – M A R G A R E T L E A – som en ny og skremmende utfordring. Men jeg kjente ingen barn. Det var da jeg tenkte: Det er håndskriften til en invalid.

Det ga meg en merkelig følelse. I går eller forgårs, mens jeg hadde holdt på med mitt, stille og alene, hadde en eller annen ukjent person – en *fremmed* – tatt seg bryet med å skrive navnet mitt på denne konvolutten. Hvem var det som hadde sitt indre blikk rettet mot meg uten at jeg hadde den fjerneste anelse om det?

Stadig med kåpen og luen på sank jeg ned på trappetrinnet for å lese brevet. (Jeg leser aldri uten å forvise meg om at jeg sitter trygt. Dette har jeg gjort siden jeg som syvåring satt på en høy mur og leste *The Water Babies* og lot meg rive så voldsomt med av beskrivelsene av livet under vann at jeg ubevisst slappet av i musklene. I stedet for å flyte på vannet som så livaktig omga meg i tankene, deiset jeg plutselig i bakken og svimte av. Jeg kan fortsatt kjenne arret under panneluggen. Å lese kan være farlig.)

Jeg åpnet brevet og trakk ut en bunke med fem–seks ark, alle med den samme møysommelige skriften. Takket være arbeidet mitt, har jeg trening i å lese vanskelige manuskripter. Det er ingen stor kunst. Tålmodighet og erfaring er alt som skal til. Dét og en vilje til å utvikle et indre blikk. Når du leser et manuskript som er blitt skadet av vann, ild, lys eller bare av tidens tann, må øyet ditt studere ikke bare bokstavenes *form*, men også andre særpreg ved skriften. Pennens hastighet. Håndens trykk mot papiret. Opphold og svakere trykk i strømmen. Du må slappe av. Ikke tenke på noe. Helt til du våkner i en drøm der du er en penn som flyr over papiret, men også papiret selv med blekket kilende mot overflaten. Da kan du lese det. Forfatterens hensikt, tanker, nøling, lengslene og meningene hans. Du kan lese like tydelig som om du er selve kjerten som lyser opp siden mens pennen farer over den.

Og dette brevet var på langt nær så krevende som enkelte andre. Det begynte med et konsist «Miss Lea»; deretter løste hieroglyfene seg raskt opp til tegn, så ord, så setninger.

Dette er det jeg leste:

En gang ble jeg intervjuet av Banbury Herald. Jeg må finne det fram igjen en dag, til biografien min. Merkelig fyr de sendte meg. Bare guttungen egentlig. Like høy som en mann, men med hvalpefettet til en ungdom. Keitet i den nye dressen sin. Den var brun og stygg og tiltenkt en mye eldre mann. Kragen, snittet, stoffet ... alt var galt. Det var den slags ting en mor kunne finne på å kjøpe til en gutt som hadde fått sin første jobb etter endt skolegang, fordi hun forestilte seg at poden på et eller annet vis ville vokse seg inn i den. Men gutter legger ikke barndommen bak seg idet de slutter å bruke skoleuniform.

Det var noe ved væremåten hans. En intensitet. Med det samme jeg så ham, tenkte jeg: «Aha, hva er det han er ute etter?»

Jeg har ingenting imot folk som elsker sannheten. Bortsett fra det faktum at de er kjedelige å være sammen med. Bare de ikke begynner å mase om fortellerkunst og ærlighet, slik noen av dem gjør. Det irriterer meg selvfølgelig. Men forutsatt at de lar meg være i fred, gjør jeg dem ingenting.

Det som går meg på nervene er ikke sannhetselskerne, men sannheten selv. Hvilken hjelp, hvilken trøst er det i sannheten sammenlignet med en fortelling? Hva godt gjør vel sannheten ved midnatt, i mørket, når vinden brøler som en bjørn i skorsteinen? Når lynet kaster skygger på soveromsdøren og regnet trommer på rutene med sine lange fingernegler? Nei. Når du ligger som en statue i sengen, stiv av skrekk og kulde, tro ikke at den beinharde og hudløse sannheten vil komme deg til unnsetning. Det du trenger, er en fortellings lune trøst. En løgns beroligende, byssende trygghet.

Selvfølgelig er det noen forfattere som ikke liker å bli intervjuet. De blir gretne av det. «Alltid de samme spørsmålene,» klager de. Vel, hva forventer de? Journalister er bladsmørere. Det er vi forfattere som er ekte vare. Bare fordi de alltid stiller de samme spørsmålene, betyr ikke det at vi må gi dem de samme forslitte svarene, gjør det vel? Jeg mener,

det å finne opp ting er jo levebrødet vårt. Så jeg lar meg intervjuet et titall ganger i året. Hundrevis av ganger i løpet av et helt liv. For jeg har aldri trodd at genier trenger å være avsondret fra omverdenen for å lykkes. Talentet mitt er ikke så skrøpelig at det bukkes under ved kontakt med avisfolks skitne fingre.

I mine unge dager pleide de å forsøke å avsløre meg. De drev research, stilte opp med et lite stykke sannhet skjult i lommen, trakk det ut i et beleilig øyeblikk og håpet å skremme meg til å avsløre mer. Jeg måtte være forsiktig. Skubbe dem i den retningen jeg ønsket, bruke agnet mitt til å trekke dem varsomt, umerkelig mot en vakrere fortelling enn den de hadde pekt seg ut. En kinkig operasjon. Øynene deres begynte å skinne og grepet rundt den lille fliken av sannhet løsnet, helt til den glapp ut av hånden deres og falt forsømt til jorden. Det slo aldri feil. En god historie er alltid mer blendende enn et ødelagt stykke sannhet.

Senere, da jeg ble berømt, ble det å intervjuet Vida Winter en slags mamdomsprøve for journalister. De visste sånn omtrent hva de hadde i vente, og ville blitt skuffet over å dra igjen uten historien. En rask gjennomgang av de vanlige spørsmålene (Hvor finner du inspirasjon? Er personene i boken din basert på virkelige mennesker? Hvor mye av hovedpersonen er deg selv?), og jo kortere svar, jo bedre likte de det (I hodet mitt. Nei. Ingenting). Så kom den biten de ventet på, det de virkelig var kommet for. Et drømmende, forventningsfullt uttrykk dukket opp i ansiktet deres. De var som små barn ved leggetid. «Og du, da, Vida Winter,» sa de. «Fortell meg om deg selv.»

Og jeg fortalte. Enkle, små fortellinger, ikke noe stort. Bare noen få tråder vevet sammen i et vakkert mønster, et minneverdig motiv her, noen paljetter der. Simpelthen strimler fra bunnen av lappeposen min. Hundrevis av flere der de kom fra. Avkapp fra romaner og historier, plott som aldri ble ferdige, dødfødte romanpersoner, pittoreske omgivelser jeg aldri fikk bruk for. Diverse småtteri som falt ut under redigeringen. Deretter er det bare å finpusse kantene,

sy på plass endene og så er det ferdig. Enda en splitter ny levnetsskildring.

De dro glade av sted. Knuget notisbøkene i labbene som barn med godterier etter et bursdagsselskap. Det var noe å fortelle barnebarna om: «En dag møtte jeg Vida Winter, og hun fortalte meg en historie.»

Gutten fra Banbury Herald, ja. Han sa: «Miss Winter, fortell meg sannheten.» Hva slags spørsmål er det? Jeg har opplevd at folk har funnet på all verdens knep for å få meg til å løsne på tungebåndet, og jeg kjenner dem igjen på flere miles avstand. Men dette? Latterlig. Jeg mener, hva i all verden ventet han seg?

Et godt spørsmål. Hva ventet han seg? Øynene hans strålte av feberaktig forventning. Han kikket så oppmerksomt på meg. Søkte. Sonderte. Han var ute etter noe helt spesielt, det var jeg sikker på. Pannen hans var fuktig. Kanskje han var syk av lengsel etter noe. Fortell meg sannheten, sa han.

Jeg fikk en merkelig følelse. Som om fortiden ble vekket til live. Et tidligere liv romsterte i magen, steg som tidevann i blodårene og sendte ut kjølige små bølger som skvulpet mot tinningene. Den fryktelige spenningen det ga. Fortell meg sannheten.

Jeg tenkte igjennom oppfordringen. I tankene veide jeg for og imot, og så for meg de sannsynlige konsekvensene. Med det bleke ansiktet og de brennende øynene sine gjorde guttungen meg urolig.

«Greit,» sa jeg.

En time senere var han gått. Et utydelig, åndsfraværende farvel og uten et eneste blick over skulderen.

Jeg fortalte ham ikke sannheten. Hvordan kunne jeg det? Jeg fortalte ham en historie. En utarmet, underernært liten sak. Ingen gnist, ingen paljetter, bare noen få kjedelige og falmede lapper, hastig tråklet sammen og uten å gjøre noe med de frynsete kantene. Den type historie som ligner et virkelig liv. Eller kanskje snarere slik folk forestiller seg det virkelige livet, noe som faktisk er noe ganske annet. Å lage en slik historie når man har et talent som mitt, er ingen enkel sak.

Jeg betraktet ham fra vinduet. Han slepte seg bortover gaten med lutende skuldre og bøyd hode, og anstrengte seg for hvert skritt. All energien, futten, begeistringene – borte alt sammen. Jeg hadde drept det. Men jeg tar ikke hele skylden på meg. Han burde ha visst bedre enn å tro meg.

Jeg så ham aldri igjen.

Den følelsen jeg hadde, strømmen i magen, tinningene, fingertuppene – den ble værende en god stund. Den steg og sank etter som jeg husket det gutten hadde sagt. Fortell meg sannheten. «Nei,» sa jeg. Om og om igjen. «Nei.» Men den ga seg ikke. Det var distraherende. Og ikke bare det: Det var farlig. Til slutt inngikk jeg en avtale. «Ikke ennå.» Den sukket, den beveget urolig på seg, men omsider falt den til ro. Så rolig ble den at jeg så godt som glemte den.

Hvor lenge var det siden? Tretti år? Forti? Kanskje mer. Tiden går raskere enn man tror.

I det siste har jeg tenkt på den gutten. Fortell meg sannheten. Og i det siste har jeg igjen kjent den innvendige romsteringen. Det er noe som vokser inni meg, noe som splittes og formerer seg. Jeg kan kjenne det i magen: rundt og hardt, på størrelse med en grapefrukt. Det suger luften ut av lungene mine og gnager marginen ut av knoklene mine. Den lange dualen har forandret den. Fra å være en saktmodig og føyelig liten sak er den blitt en bølge. Den nekter å forhandle, blokkerer diskusjoner, insisterer på rettighetene sine. Den godtar ikke et nei. Sannheten, roper den rungende etter guttens rygg idet han går sin vei. Og så snur den seg mot meg, strammer taket om innvollene mine og rykker til. Vi inngikk en avtale, ikke sant?

Tiden er inne.

Kom på mandag. Jeg sender en bil for å hente deg på Harrogate stasjon klokken halv fem.

Vida Winter

Hvor lenge satt jeg i trappen etter å ha lest brevet? Jeg vet ikke. For jeg var trollbundet. Det er noe med ord. I erfarne

hender, manipulert på kyndig vis, tar de deg til fange. De snor seg rundt lemmene dine som edderkoppspinn, og når du er så forgapt at du ikke kan bevege deg, borer de hull i huden din, trenger inn i blodet og lammer tankene dine. Inne i deg setter de i gang med tryllekunstene sine. Da jeg etter lang tid kom til meg selv, kunne jeg bare gjette hva som hadde foregått i underbevissthetens mørke. Hva hadde brevet gjort med meg?

Jeg visste svært lite om Vida Winter. Jeg var selvsagt kjent med de ulike betegnelse som vanligvis fulgte navnet hennes: Englands mest elskede forfatter, vårt århundres Dickens, verdens mest berømte levende forfatter, og så videre. Jeg visste selvfølgelig at hun var populær, men tallene kom likevel som en overraskelse da jeg senere undersøkte dem. Femtiseks bøker publisert på femtiseks år, oversatt til førtini språk; Winter er blitt oppgitt som den mest lånte forfatteren fra engelske biblioteker; det er blitt lagd nitten spillefilmer basert på romanene hennes. Hva angår statistikken er det mest omdiskuterte spørsmålet dette: Er det solgt flere eksemplarer av bøkene hennes enn av Bibelen, eller ikke? Problemet ligger ikke i å komme fram til hvor mange bøker hun har solgt (antall millioner forandrer seg kontinuerlig), men i å skaffe pålitelige tall for Bibelen: Uansett hva man måtte synes om Guds ord, er salgstallene hans notorisk upålitelige. Det tallet som kanskje ville ha interessert meg mest der jeg satt nederst i trappen, var tjueto. Dette var antallet biografer som i beit for informasjon, eller i mangel av oppmuntring, eller etter bestikkelser eller trusler fra Winter selv, hadde innsett at de måtte gi opp å forsøke å avsløre sannheten om henne. Men jeg kjente ikke til noe av dette da. Jeg kjente bare til én statistisk opplysning, og det var en som virket relevant: Hvor mange bøker av Vida Winter hadde jeg, Margaret Lea, lest? Ingen.

Jeg grøsset, gjespet og strakte meg der jeg satt i trappen. Da jeg kom til meg selv, forsto jeg at tankene mine var blitt omorganisert mens jeg hadde vært borte. Fra de upåaktede vevsrestene som utgjør hukommelsen min, var det i særde-

leshet to elementer som var blitt plukket ut og lagt fram for å påkalle min oppmerksomhet.

Det første var en liten scene med faren min, som foregikk i butikken. Vi pakker ut en eske med bøker som vi hadde kjøpt fra et privat bibliotek, blant dem flere Vida Wintertitler. Vi fører ikke samtidsliteratur i bokhandelen. «Jeg tar dem med til veldedighetsbutikken i lunsjpausen,» sier jeg, og legger dem til side på skrivebordet. Men før morgenen er omme, er tre av de fire bøkene borte. Solgt. Én til en prest, én til en kartograf, én til en militærhistoriker. Ansiktene til disse kundene – med bokelskerens sedvanlige ytre blekhet og indre glød – lyser opp da de får øye på de fargerike bokryggene. Etter lunsj, da vi er ferdige med å pakke ut og katalogisere og sette på plass og butikken er tom for kunder, sitter vi og leser som vanlig. Det er sen høst, det regner og vinduene er blitt duggete. I bakgrunnen høres vislingen fra gassovnen; vi hører lyden uten å høre den, for side om side, sammen og milevis fra hverandre, er vi fordypet i hver vår bok.

«Skal jeg lage te?» spør jeg og kommer opp til overflaten.

Intet svar.

Jeg lager te uansett og setter en kopp ved siden av ham på skrivebordet.

En time senere er den urørte teen kald. Jeg lager en ny kanne og setter en ny dampende kopp ved siden av ham på skrivebordet. Han enser meg ikke.

Jeg vipper forsiktig på bindet i hånden hans så jeg kan se omslaget. Det er Vida Winters fjerde. Jeg dytter boken tilbake i samme stilling som før og studerer ansiktet til faren min. Han kan ikke høre meg. Han kan ikke se meg. Han er i en annen verden, og jeg er et spøkelse.

Det var det første minnet.

Det andre er et bilde. I trekvart profil, massivt meislet i lys og skygge, rager et ansikt over de små pendlerne som venter nedenfor. Det er bare et reklamebilde klistret opp på en plakattavle på en togstasjon, men for mitt indre blikk har ansiktet den samme ufølsomme storslagenheten som antikke sivilisasjoners for lengst glemte dronninger og guddommer

uthogd i stein. Betrakter man øyets utsøkte bue, kinnbenas brede, glatte drag og nesens elastelige linje og proporsjoner, undres man over at tilfeldighetene vedrørende menneskelig variasjon kan fremstille noe så overnaturlig perfekt som dette. Skulle slike knokler bli funnet av fremtidens arkeologer, ville de bli ansett som et kunstprodukt; noe som ikke var fremstilt av naturens sløve redskaper, men et resultat av en uovertruffen kunstnerisk bestrebelse. Huden som forskjønner disse bemerkelsesverdige knoklene, har alabastens dunkle glans, og ytterligere blek fremstår den i kontrast til de forseggjorte korketrekkerne og lokkene av kobberfarget hår som er så presist dandert rundt de vakre tinningene og nedover den sterke, elegante halsen.

Som om denne ekstravagante skjønnheten ikke var nok, er øynene også noe for seg selv. Intensiverte av et eller annet fotografisk kunstgrep til en overmenneskelig grønnfarge, grønnfargen i et kirkevindus rute, eller i smaragder eller drops, skuer de utover hodene til pendlerne med perfekt uttrykkløshet. Jeg vet ikke hvorvidt bildet hadde samme effekt på de andre reisende som på meg; de hadde lest bøkene, så de hadde kanskje et annet syn på saken. Men jeg for min del, der jeg så inn i de store, grønne øynene, kunne ikke unngå å tenke på det banale uttrykket «øynene er sjelens speil». Denne kvinnen, husker jeg at jeg tenkte der jeg stirret på de grønne, åndsfraværende øynene hennes, har ingen sjel.

Så langt strakk mitt kjennskap til Vida Winter seg den kvelden jeg fikk brevet. Det var ikke stort. Skjønt når jeg tenker meg om, var det kanskje like mye som alle andre visste. For selv om alle kjente Vida Winter – kjente navnet, ansiktet, bøkene – var det egentlig ingen som kjente henne. Hun var like kjent for hemmelighetene sine som for fortellingene sine, og var derfor et perfekt mysterium.

Hvis jeg skulle tro på det som sto i brevet, ville altså Vida Winter fortelle sannheten om seg selv. Dette var mystisk nok som det var, men enda mystiskere, for å si det med Alice i Eventyrland, var min neste tanke: Hvorfor ville hun fortelle den til *meg*?